

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД РИМСЬКОГО ПРАВА

Бойко Віталій Борисович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин

Сумського національного аграрного університету, Україна

ORSIDID:0000-0003-2339-2847

ANTI-CORRUPTION: THE EXPERIENCE OF ROMAN LAW

Boiko Vitalii

Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Associate Professor,

Associate professor of the Department of International Relations

Sumy National Agrarian University, Ukraine

ORSIDID:0000-0003-2339-2847

Знання історичного минулого та розуміння процесів, що відбувалися, забезпечить напрацювання ефективних механізмів, зокрема, і у напрямку боротьби з корупцією. В сучасному світі під корупцією прийнято розуміти зловживання публічною особою довіреною їй владою з метою отримання незаконної вигоди. Згідно Індексу сприйняття корупції за 2024 рік, який визначає міжнародна недержавна організація Transparency International, Україна отримала 35 балів зі 100 можливих, дещо втративши позиції в антикорупційній боротьбі та нині посідає 105 місце з поміж 180 країн [1].

Можна говорити про універсальність корупції як соціально-політичного явища, яке існує в усіх суспільствах, постійно проявляється в нових формах,

«пристосовується» до соціально-економічних змін. Виникнення такого явища як корупція пов'язано з формуванням держави та притаманних їй інститутів: наявністю різних форм власності, соціальної диференціації у суспільстві, апарату професійних чиновників, недостатнім контролем за їх діяльністю.

Збереглися чисельні історичні пам'ятки, які містять інформацію про корупційні дії, покарання за них, а також про відповідні акти законодавства. Такі згадки ми можемо зустріти в історичних пам'ятках Стародавньої Месопотамії, Єгипту, Китаю, Індії, античних цивілізацій тощо.

Розглядаючи протидію корупції в історичному аспекті, не можна обійти увагою насамперед право Стародавнього Риму. Науково-теоретичні та практичні напрацювання римського права мають особливе значення як для європейської, так і для світової цивілізації. Можна без перебільшення сказати, що римське право – це геніальний результат праці багатьох поколінь римських юристів, філософів та політичних діячів, синтез культури, релігії, моралі та законотворчої діяльності. Не випадково, вплив римського права на законодавство багатьох країн зберігається і через тисячоліття: його ідеями, принципами пронизані теорія цивілістики, процесуальних галузей права.

Римським юристам вдалося напрочуд вдало поєднати теорію з практикою. Вони тлумачили правові норми виходячи з їх фактичного змісту, «духу», практичної доцільності, маючи за орієнтир принципи рівноправності, справедливості та доброї волі. У римському праві були започатковані та закріплені ідеї захисту прав особи, її власності, розроблені критерії оцінки поведінки учасників правовідносин, вперше сформована юридична термінологія, яку ми використовуємо і до цього часу. Таким чином, можна говорити про загальнолюдську цінність римського права.

Серед науковців відсутня одностайність у вирішенні питання щодо періодів розвитку римського права, їх кількості та хронологічних рамок. Окрім того, деякі автори розглядають окремо періоди розвитку держави у Римі від періодів розвитку римського права. Поширеною є точка зору, що до великих періодів розвитку римського права відносять : 1) архаїчний (VIII - IV

ст. до н.е.); 2) докласичний (IV - кінець I ст. до н.е.); 3) класичний (кінець I ст. до н.е. - 305 р. н.е.); 4) посткласичний (305 – 565 р.р. н.е.) [2]. Відмітимо все ж таки, що, пропонуючи ту чи інші періодизацію у римському праві, неможливо повністю відокремитися від етапів розвитку самої Римської держави, притаманних їм форм правління, структури державного апарату тощо.

Власне і сам термін «корупція» походить з латинської мови та перекладається як роз'їдання, руйнування, розпад. Первісно у Стародавньому Римі формами протидії корупції були суспільний контроль і колективна мораль. Проте масові прояви хабарництва, зловживання владою з боку чиновників, розкрадання зібраних податків підкупу виборців, підробки преторських едиктів змусили приділити увагу до проблеми корупції в суспільстві, законодавчим заходам, більш системно підійти до створення спеціальних норм з протидії корупційним проявам, а також до створення спеціальних антикорупційних комісій. Видатний італійський мислитель та політичний діяч XVI ст. Нікколо Макіавеллі зазначав, що саме в римському праві термін «корупція» отримав своє перше конкретне юридичне вираження.

Одною з перших пам'яток права, в якій йшлося про антикорупційні заходи у Стародавньому Римі, є Закони XII таблиць (V ст. до н.е.), в яких, зокрема, йшлося, що суддя чи посередник, викриті у прийнятті хабара, повинні каратися смертною карою. У таблиці IX зазначалося наступне: «Невже ти будеш вважати суворим постанову закону, що карає смертною карою того суддю або посередника, які були призначені при судоговорінні (для розгляду справи) і були викриті в тому, що прийняли грошову винагороду за (цього) справі?» [2].

Веклич В.О. вніс значний внесок в дослідження права та історії Стародавнього Риму, визначив низку заходів протидії корупції того періоду:

1. Визнання неприпустимим доручення сенаторів до окремих сфер діяльності: «заборона займатися морською торгівлею, фінансовими операціями, а також казенними підрядами».

2. Намагання протидіяти деградації суспільній моралі, що зумовлювало розширення середовища для поширення корупції. «З цією метою у Римі приймалися та запроваджувалися закони про розкіш – *leges sumptuariae*». Зокрема «Закон про подарунки» (*lex Cincia de donationibus*) 204 р. до н.е. обмежував їх розмір від клієнта патрону та запроваджував заборону на деякі види дарунків і форми дарування; деякими законами (Закон Гая Орхідія 181 р. до н.е., Закон Фаннія 161 р. до н. е.) суворо регламентувалося проведення масових заходів – званих обідів та вечерь (аж до визначення кількості гостей та обсягу коштів, які дозволялося витратити).

3. Спеціальне законодавство щодо обмеження розмірів окремих різновидів власності, що може перебувати в руках осіб або їхніх родин або ж користування деякими благами: «Закон Клавдія (*lex Claudia de navesenatorum*) 218 р. до н.е. забороняв сенаторам та їхнім сім'ям володіти кораблями, що вміщували понад 300 амфор (ці норми повторно використані Цезарем у 59 р. до н. е. в *lex de heretundis*); Закон Оппія (*lex Oppia*) 215 р. до н.е. забороняв римським жінкам мати понад півунції золота, носити різнокольоровий одяг, їздити у візках по Римі й інших містах або навколо них на відстані милі, окрім днів державних і релігійних свят».

4. Обмеження обсягів споживання: Закон Публія Ліцинія Красса Муціана 131 р. до н.е. впроваджував обмеження кількості м'яса, що могло споживатися [3, с. 3-7].

Не зважаючи на перелічені заходи, слід зазначити, що створення та існування розгалуженого апарату чиновників, купівля посад, використання їх для особистого збагачення сприяли процвітанню корупції та занепаду самої Римській імперії. Вищевикладене свідчить, що ще до початку нашої ери були спроби протидіяти корупційним проявам, створити антикорупційні органи та відповідне законодавство. Проте жодному суспільству, жодній правовій та політичній системі не вдалося повністю викоринити корупцію, яка руйнує самі устої державного ладу. Досвід римського права дав нам можливість сформувати морально-етичні стандарти, кваліфікувати окремі види

корупційних проявів, вказав на необхідність системного підходу до боротьби з корупцією, закласти базу для антикорупційних досліджень, які бути продовженими.

Список використаних джерел| References:

1. Індекс сприйняття корупції у світі - 2024. *Індекс сприйняття корупції у світі - 2024*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 16.05.2025).
2. Auli Gelli Noctium Atticarum. Libri XX. / Post M. Hertz ed. C. Hosius. – 2 voll. – Lipsiae: Teubner, 1903. (Перевидання: 1981).
3. Веклич, В.О. (2017). Історичний досвід щодо протидії корупції за часів Стародавнього Риму і його значення за умов пострадянського корупційного середовища. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск, ч. 1, 2017. С. 3–7.